

Çeviriler :

OSMANLILARDAN ÖNCEKİ ANADOLU TÜRKLERİNİN POLİTİK VE KÜLTÜR BAKIMINDAN DÜNYA TARİHİNDEKİ ÖNEMİ

Yazan: FRIEDRICH KARL KIENITZ

Çeviren: MİTHAT SAN *

26 Ağustos 1071 tarihinde, Selçuklu Hükümdarı Alp Arslan'la Bizans İmparatoru IV. Romanos Diogenes'in orduları, Anadolu'nun doğusunda Van Gölü'nün kuzeyinde bulunan Malazgirt mevkiinde, karşı karşıya gelmişlerdi. O günün akşamında batan güneş, yalnız Türklerin kesin zaferine değil, aynı zamanda, Bizans ordusunun imhasına ve imparatorlarının da esaretine şahit olmuştu. Türk akıncıları Ege denizine kadar ilerlediler.

Malazgirt Meydan Savaşı'nın cihan tarihinde büyük bir önemi vardır. Zira, bu zafer Anadolu'nun kapılarını ardına kadar Türklere açmış ve zamanla Türklükte eriyen bu yarımada "Ebedi Türkiye" olmuştur. İşte bu oluş, Anadolu'nun, bugüne kadar devam eden durumunu ve bugünden sonraki geleceğini ta o zamandan çizmiştir ¹.

Anadolu, milattan 2000 yıl önce, yüksek bir Doğu Kültürü'nün, Hitit kültürünün merkezi olmuştu. Anadolu o zamanlar, cihan tarihi önünde, politik ve kültür alanlarında olağanüstü bir düzeye ulaşmıştı. Milattan 1200 yıl önce Hitit devletinin çöküşüyle, özellikle politik durum kaybolmuştu.

* Dipnotlar çeviren tarafından konulmuştur.

¹ Malazgirt Meydan Savaşı'nın ayrıntılarına girecek değilim. Ancak, bu savaşın kaderiyle yakından ilgisi bulunan ve Milli karakterimizi göstermesi bakımından önemli saydığım iki noktayı belirtmek isterim:

a) Alp Arslan Türk geleneklerine uyarak, savaş öncesi imparator Diogenes'e elçilerini göndermiş ve barış istemiştir. O devrin en güçlü Hristiyan devletinin imparatoru Diogenes, Franklardan, Romenlerden, Slavlardan, Gürcülerden, Abazalardan, Ermenilerden, Hristiyan Peçenek ve Uz Türklerinden olan 250.000 kişilik ordusunun verdiği gururla, Alp Arslan'ın korktuğunu sanarak elçiye Rey'de barış yapacağını ve İsfahan'da kışlayacağını söylemişti.

b) Malazgirt Savaşı sırasında Bizans ordusundaki Peçenekler ve Uzlar Alp Arslan'ın ordusuna katılmışlardır. Büyük milletler olağanüstü durumlarda ve milli davalarda daima birleşmişlerdir. Türk tarihi bunun birçok örnekleriyle doludur.

Gerçi, eski Hitit kültürünün bir kısım unsurları yüzeyde bir müddet daha devam etti. Ancak, Anadolu, Hititler zamanındaki altın devrini yüzyıllar boyu bir daha yaşayamadı.

Anadolu'nun, hemen hemen tarihsiz devri denilebilecek bu uzun zaman içinde, milattan önce 8. ve 7. yüzyıllarda, gerçi, merkezi Gordiyon olan Firig devletiyle, Van gölü civarında M.Ö. 9. ve 8. yüzyıllarda bir de Urartu devleti vardı. Bu iki devlet her ne kadar, zaman zaman varlıklarını hissettirdilerse de, hiçbir zaman gerek politik, gerekse kültür bakımından, Hititlerin seviyesine yaklaşacak bir duruma erişemediler. M.Ö. 7. yüzyıldan 6. yüzyılın ortalarına kadar süren Lidya Krallığı, 546 yılında Sard kalesinden akın eden Perslerin Ahamenid kralı Kiroş'un istilasına uğramış ve kralları Krezüs'ün esir düşmesiyle de Lidya devleti son bulmuş oldu. Aslında Lidya devleti de tarihte, Firiglerden ve Urartulardan daha önemli bir yer alamamıştı.

Hititlerden sonra Anadolu, uzun yıllar kökü dışarıda bulunan yabancıların politika ve kültürlerinin etkisi altında yaşamak talihsizliğine uğradı. Bu sürelerde, doğusuna Persler, batısına Grekler egemen oldular. Greklerin uyguladığı yoğun bir sömürgecilik politikası sonucunda, batıda Ege şeridi ile kuzeyde Karadeniz şeridinde Yunan Dili yerleşmiş ve bazı Site devletçikleri kurulmuştur. Doğu Anadolu ile Orta Anadolu, M.Ö. 6. yüzyıldan başlayarak, özellikle, Ahamenid Kralı Kiroş'un ölümünden sonra, yavaş yavaş onun yerini alan Med devletinin egemenliği altına girmiştir.

Persler bu tarihten itibaren, Makedonyalı İskender'in istilasına kadar geçen zaman içinde, Anadolu'nun tamamına yakın bir kısmına hakim olmuşlardır. Greklerin İyon siteleriyle dağlık bölgelerdeki şehirleri uzun veya kısa bir zaman için, kendilerini Pers istilasından koruyabildiler. Gerçi bu zaman zarfında bile, eski Anadolu Kültürü tamamıyla silinmedi. Fakat Greklerin ve Perslerin etkisi yeteri kadar kendini göstermiş oldu.

Burada, tarih bakımından önemli olan bir noktayı belirtmeden geçmenin doğru olmayacağına inanıyorum ki o: İskender'in Anadolu'yu istila ettiği sırada, mantar gibi yerden biten şehir devletçikleri, onun ölümünden hemen sonra, birbiri ardından yok olmuşlardır. Anadolu'da söz edilmeye değer Site devletlerinden, M.Ö. 3. ve 2. yüzyıllarda, kültür ve uygarlığının son basamağına çıkmış olan Bergama başta gelmektedir. Pontus Krallığı ile Kapadokya'yı ve İran'dan gelen Ermenileri bu arada sayabiliriz. Bu süreler içinde dahi, Anadolu hiçbir zaman kendi kaderinin

hakimi olamamıştır. Hele M.Ö. 2. yüzyıldan başlayarak, M.S. 1. yüzyıla kadar, Anadolu'nun Özgürlüğü, dış baskıların etkisi altında ezilerek, parça parça Roma İmparatorluğu'nun eyaletleri derecesine düşmüştür.

Anadolu'nun bu durumu, M.S. 330 yılında Doğu Roma İmparatoru bulunan Konstantin'in, Tiber'den ayrılarak bugünkü İstanbul'un olduğu yerde kendi adını verdiği Konstantinopolis şehrini kurdurarak orasını başkent yapıncaya kadar geçen bu uzun zaman içinde sürüp gitmiştir. Ancak, tarih bakımından önemli sayılabilecek bu olay dahi, Anadolu'nun kaderi üzerinde esaslı bir değişiklik yapamamıştır. Anadolu, yine de dışarıdan idare edilmekten kendisini kurtaramamıştır.

Alp Arslan'ın zafer günü olan 26 Ağustos 1071 tarihine kadar, bu sefer de Doğu Roma İmparatorluğu'nun eyaleti olarak kaldı. Anadolu'da, M.Ö. 2. bin yılda doğan ve gelişerek zirveye varan ve yedi yüzyıl etrafına ışık saçan bir doğu kültür ve uygarlığının yaratıcısı olan Hititlerin tarih sahnesinden çekilmesi üzerine, bu yarımada, ikibin yıla yakın bir zaman cihan tarihi önünde, Politik bir rol oynamak imkânından yoksun kalmıştı. O devirlerde, uygarlık ve kültürlerinin üst basamağına çıkmış olan İyon sitelerinden Bergama ile ekonomilerinin zirvesine ulaşmış kıyı şeridindeki sitelerin var olması dahi bu gerçeği değiştiremez.

Anadolu, ancak Türkler tarafından fethedilerek yurt edinildikten sonra, kendi toprakları üzerinde bulunan bir başkentten yönetilme mutluluğuna ermiştir. Türklerin Anadolu'daki ilk başkenti yirmi yıl süreyle, güneybatıda bulunan ve Türkler tarafından İznik adı verilen Nikaea olmuştu. Daha sonra, İç Anadolu'da ve eski adı İkonion olan Konya şehri Selçuk Devleti'nin Küçükasya'daki başkenti oldu.

Konya, uzun yıllar sonra, politik alanda maddi ve manevi güce sahip bulunan bir devletin, Anadolu toprakları üzerinde başkenti olmak mutluluğuna ermiştir. Bu devletin kurucuları olan Selçuk Türkleri dışarıdan gelmiş olmalarına rağmen, 12. ve 13. yüzyıllar içinde, Anadolu'yu Türkleştirmeyi başarmışlardır. Bir milletin hayatında, göz açıp kapayacak kadar kısa sayılacak bir zamanda, Anadolu'nun Türkleştirilmiş olması, Selçuk Türklerinin üstün bir karakteristik niteliği olarak kabul edilmiş ve hatta bu başarı tarihin bir bilmececi sayılmıştır. Bu itibarla, 26 Ağustos 1071 günü Malazgirt'te batan güneş, gerçek anlamda, Anadolu için bir istilânın değil bir kurtuluşun başlangıcı olmuştur.

Türk tarihi, Alp Arslan'ın Anadolu'ya ayak bastığı tarihten çok daha gerilere giden, uzun bir geçmişe dayanır. Türkler İslam dünyasıyla karşılaşmadan çok önceleri Asya'nın içlerinde, birçok büyük devletler

kurmuşlardır. Ancak, ekonomisi hayvancılığa dayanan ve yerleşik olmayan milletlerin kurdukları devletlerin, uzun zaman, istikrarlı bir karaktere sahip olamadıklarına tarih tanıklık etmektedir.

Göktürklerin 6. yüzyılda kurdukları çifte devletin toprakları, Hazer Denizinden Japon Denizine kadar uzanıyordu. Göktürklerin 731-734 yılları arasında diktikleri Baykal Gölü'nün kuzeyinde bulunan Orhon Nehri kıyılarındaki Orhon Anıtları'nda, eski bir Türk lehçesiyle yazılmış kitabeler, bize bu devletler hakkında bilgi vermektedir. Uygurlar ve Kırgızlar, daha sonraları, Orta Asya'da büyük devletler kurmuşlardır. Türkler İslam dünyasıyla karşı karşıya geldikleri zaman, kurdukları devletlerin cihan tarihi önündeki önemi, kendini göstermiştir.

Halifelerin başlangıç devirleri olan, 661-750 yılları arasında, Arap orduları, Türkistan sınırlarına kadar gelmişler ve bu arada ellerine Türklerden esir düşenler olmuştu. Türklerin İslamiyeti kabulünden sonra, özellikle Abbasi halifeleri devrinde, 760 yıllarından itibaren, orduda önemli görevler almışlar ve idarede yüksek mevkilere getirilmişlerdir. Halifelerin hassa ordularının komutanları ve askerleri Türklerden seçiliyordu. 9. yüzyılın ortalarına doğru, Abbasilerin gerileme devrinde, Türkler esasen, o zaman tırmandıkları merdivenin üst basamağına varmışlardı. O derecede ki birçok eyaletin valileri bağımsızlıklarını ilan ettiler. Bu davranışın öncülerinden olan Tulunoğlu Ahmet daha 868 yılında, pratik olarak, Mısır'ın ve kısa bir zaman sonra da Suriye'nin mutlak hakimi oldu.

Türkler, 10. yüzyıl boyunca, Mısır ile Afganistan arasında, İslam dünyasının şurasında veya burasında birçok büyük devletler kurmuşlardır. Cihan tarihi önünde önemli bir yeri bulunan Gazneli Türk Devleti 998-1030 yılları arasında, Sultan Mahmut'un hükümdarlığı sırasında, kudret ve ihtişamının zirvesine çıkmış, Afganistan ile İran'ın büyük bir kısmını topraklarına katmıştır.

Selçuklulardan Tuğrul Bey, Sultan Mahmut'un ölümünden 10 yıl sonra, kısa bir zaman içinde, sınırları Önasya'dan başlayıp Batı Arabistan'ın içlerine kadar devam eden, Anadolu'yu kapsayan ve Maveraünnehre uzanan büyük Selçuk Türk devletini kurdu. 11. yüzyıl ile 12. yüzyılın başlarında, Selçuk Türklerinin kurduğu bu devlet, söz götürmez bir şekilde, İslam dünyasının en kudretli devleti oldu. O zamana kadar Türkler tarafından dünyanın birçok yerlerinde kurulan devletlerden hiçbirinin topraklarının en ufak bir parçası bile "Ebedi Türkiye" olamamıştır. Ancak, bunun kati neticeli bir tek istisnasını "Anadolu" teşkil etmektedir.

Alp Arslan, 1071 tarihinde Anadolu'nun kapılarını Türklere açtıktan sonra Selçukların fethettikleri Anadolu toprakları, kısa bir süre içinde, Büyük Selçukluların basit bir eyaleti görünümünden çıktı. O tarihte Anadolu Selçuklu Devleti Konya'da bağımsız olarak egemenliğini sürdürüyor ve cihan tarihi önünde, politik bakımdan güçlü bir durumda bulunuyordu. Bu duruma göre, Anadolu'da meydana gelen bu değişimin sebeplerini başka yerde aramak gerekir. Bilindiği gibi, Anadolu çok uzun bir geçmişe dayanan, çeşitli kültür ve uygarlık hazinelerini bağrında taşıyan bir yarımadadır. Selçuk Türklerinin, bu uygarlıklardan arta kalan elementlerden faydalanmasını bilmeleri, Anadolu'daki bu değişmeyi meydana getirmiştir. Bu nokta, ilk önceleri gözden kaçmıştı. Ancak, daha sonraları, Selçukların, kısa bir zaman içinde Anadolu'yu taşıyla, toprağıyla, yapısıyla, halkıyla topyekün Türkleştirmeleriyle bu gerçek meydana çıkmıştır.

Selçuklular, Anadolu'yu fethettikleri zaman, bu ülkede yaşayan yerli halkın Asya'nın içlerinden göç edenlerle olan aritmetik oranlarını, bugün için kesin bir şekilde tespit etmeğe imkan yoksa da, yerlilerin gelenlerden fazla olduğunu söylemek yanlış sayılmaz². Ancak, bu alanda bütün yazılan ve söylenenlerden daha kesin bir gerçek vardır ki o da: Aynı etnik gruplardan oluşan ve çeşitli dini inanışlara sahip bulunan, yerleşik halkın, bir milletin hayatında göz açıp kapayacak kadar kısa sayılacak bir zaman içinde, Türkleştirilmeleri ve Türklükte erimiş olmalarıdır³. Selçuk Türklerinin, engin bir toleransa, üstün bir kültüre, inandırıcı ve sürükleyici bir güce sahip olduklarını kabul etmeden, tarihin bilmece hatta mucize saydığı bu olayı izah imkânı bulunamazdı.

Anadolu'nun içlerine kadar yayılmış olan, özellikle Konya, Kayseri Niğde, Amasya, Tokat, Sivas, Divriği'de ve daha birçok illerde, o zamanlar yapılp da bugüne kadar ayakta kalan eserleri bile, bizlere, Selçuk uygarlığı ve mimarlık sanatı hakkında fikir verebilir. Belki, Selçukların güçlerinin zirvesine ulaştıkları zamanlarda bile, meydana getirdikleri eserlerinde, Helenistik devrin ve çok daha gerilere giden Hititlerin etkilerinin görüldüğü söylenebilir. Selçukların, şehirlerde yaptıkları camiler, medreseler (yüksek öğretim kurumları) darüşşifalar (tıp fakültesi), bimarhaneler, imarethane-

² Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'da Türklerle, Türk olmayanlar arasında aritmetik oran hesabı yapmak yanlıştır. Çünkü Anadolu'ya Türk göçleri Malazgirt zaferinden sonra büyük dalgalar halinde yüzyıllar boyu devam etmiştir.

³ Yazarın "Anadolu'nun Türkleşmesi" konusundaki bu görüşü daha 1916'da başlayan ve Fuat Köprülü tarafından bütünüyle çürütülen Gibbans'un görüşünü yansıtmaktadır. Bu konuda daha geniş bilgi yakında Belleten'de yayınlanacak olan Yavuz Ercan'ın "Anadolu ve Balkanlarda Türkleşme ve İslamlaşma" adlı makalesinde bulunabilir.

ler, hamamlar ve daha diğer sosyal tesislerle şehirler arasındaki yollar, köprüler, hanlar ve kervansaraylarda, Ortaasya Türk mimarisinin, İran, Anadolu'daki eski Yunan, Bizans ve Hititlerin bıraktıkları eser kalıntılarının etkisi bulunduğu doğrudur.

Bu eserlerin tamamı, güzel sanatlar bakımından bir analize tabi tutulacak olursa, o zaman, verilecek hüküm ve varılacak kesin sonuç, bir mimarî stilin yaratılmış olduğu ve eserlerinde Selçuk Türklerinin sanat ve kültürlerinin damgasını taşıdığıdır. Nitekim, Selçukların 12. ve 13. yüzyıllardaki sanat eserlerinin, uluslararası güzel sanatlar tarihinde üstün bir yeri vardır. Özellikle, hemen bütün yapıların giriş kapılarındaki muhteşem taş ve tahta oymacılığı, birer sanat şaheseridir. Konya'daki büyük Karatay Medresesi (yapım tarihi 1257), İnce Minare Medresesi (yapım tarihi 1265/67), Kayseri'de Honat Hatun Medresesi (1237), Sivas'ta Gök Medresesi (1271), Çifte Mimare Medresesi (1272) yalnız başlarına dahi, yukarıda söylediklerimizi ispat etmeye fazlasıyla yeterlidir.

Selçuk Türklerinin, Ortaasya'dan birlikte getirdikleri sanat duygu ve mükteseblerini Anadolu'da buldukları uygarlık kalıntılarıyla ahenkli bir şekilde bezemek suretiyle, yepyeni bir sanat stili meydana getirdiklerini söylemek bile gerçeği tam anlamıyla ifade etmeye yetmeyeceği gibi, Selçukların vasıflarını da belirtmeğe kafi değildir. Çünkü, Selçukların bıraktıkları eserlerin yapıldıkları tarihler dikkate alınarak, bunlar objektif bir surette incelenecek olurlarsa, o zaman, gözle görülüp anlaşılacak bir gerçek ortaya çıkar ki, o da bu tekamülün Selçuk Türklerinin yaşantılarının bütün ayrıntılarında kendini göstermiş olduğudur.

İşte bu olgunlaşma sonucu olarak, Ortaasya'dan gelen Selçuk Türkleri, Anadolu'nun eski yerlilerini, yavaş yavaş içlerinde eriterek, Anadolu Türk tipini meydana getirmişlerdir. Bu Türklerin torunları, bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin Türklerini oluştururlar⁴. Alp Arslan, Anadolu'yu fethettikten uzun yıllar sonra dahi, buralarda müslüman olmayan insanlar yaşadı. Ancak, Türk Anadolu bir İslam ülkesi oldu ve bir İslam ülkesi olarak da kaldı. 1071 tarihinde, Anadolu'ya akın eden Selçuklu hükümdarı Alp Arslan'ın askerleri, gaziler topluluğunun birer mücahidi olarak, kendi sınırlarını baskı altında tutan ve varlıklarını tehdit eden, Hıristiyan Bizans İmparatorluğuna karşı yürüyorlardı.

Selçuk Türklerinin, sonuna kadar, müslüman olarak kaldıkları söz götürmez bir gerçektir. Ancak, hiçbir zaman bağınazlığa yer vermedikleri de

⁴ Artık hiçbir geçerliliği kalmamış olan Gibbans nazariyesinden kaynaklanan yazarın bu görüşüne katılmak mümkün değildir.

bir gerçektir. Selçukların bıraktıkları sanat eserleri bu iddiayı kanıtlayan birer belgedir. Nitekim, Selçuklardan önce, İslam dünyasının hiçbir yerindeki binalarda canlıların figürlerini ve heykellerini görmek mümkün değildir. Halbuki Selçuklar Anadolu'nun her yerinde yaptıkları binalarda büyük plastik sanattan vazgeçmemişlerdir.

Helmut Von Moltke 1838 yıllarında, Konya surlarının eski resimlerinde, giriş kapılarının duvarlarında kanatlı melek figürlerinin bulunduğu ve kapıların her iki tarafında arslan heykellerinin olduğunu gördüğünü yazmaktadır. Esasen bugün bile, eski devirlere ait heykellerin, yapılan binaların kaidelerinde kullanılmış olduğunu görmek mümkündür. Konya müzesindeki, çeşitli heykeller, Selçukların plastik sanatına hiç de yabancı kalmadıklarını gösteren belgelerdir.

Selçuklar, cami yapımında, islami anlayışa bağlı kalmışlardır. Ancak, müslüman Selçuk Türklerinin taassuptan uzak olan vicdan hürriyetlerinin yanında, engin dini inançlarının, yalnızca cami inşasında kendini gösterdiğini söylemek, gerçeği ifade etmez. Celaleddini Rumi'nin 1228 tarihinde, Selçukların başkenti Konya'ya gelip orada yerleşmesi bir raslantı sonucu değildir. Mevlana, ölüm tarihi olan 1273 yılına kadar Konya'da kalmış ve eserlerini burada yazarak aydınlatıcı ve yol gösterici çalışmalarını da burada sürdürmüştür. İnsan sevgisini herşeyin üstünde tutan, bütün dinlerin mensuplarına ve inanç sahiplerine, sonsuz bir tolerans gösterip kucak açtığı tarih kitaplarında övgüyle kaydedilen bu büyük insanın, Selçuk hükümdarlarının yakın bir dostu ve musahibi olarak kalması da bir tesadüfe bağlanamaz. Konya'daki dergâhında yetişen mürşitleri, üstadlarının felsefesini yaymak için bugün de çaba harcamaktadır. Konya'daki dergâhında, Mevlana için her yıl yapılan anma törenlerine dünyanın her yanından, çeşitli dini inanışlara sahip olan binlerce insan katılmaktadır.

Selçuklar Anadolu'ya geldikleri zaman, orada çeşitli etnik gruplardan oluşan ve ayrı ayrı dini inanışlara sahip bir halk bulmuşlardı. Bu kitlenin kısa zamanda Türk kültürü içinde erimiş olmasında, islamiyetin ve Selçukların gösterdikleri toleransın büyük etkisi bulunduğunu kabul etmek gerekir.

Selçukların, Anadolu'da egemen oldukları topraklardaki bütün kentlerde yaptıkları sosyal tesisler ve binalarla, şehirler arasındaki yollarda yaptıkları köprüler, hanlar ve kervansarayların kalıntıları bile, bu yerlerin o zamanki zenginliğini, halkının zenginliğini gösteren belgelerdir. Anadolu'nun güneyinde Antalya ile Alanya arasında, merkezde Ankara, kuzey-kuzeydoğuda Amasya ile Tokat arasında bir köprü vardır. Anadolu'nun her

yanında bulunan han ve kervansaray kalıntıları arasında özellikle, Konya-Kayseri-Sivas karayolları üzerindeki sultan hanlarıyla, Bünyan Karatay hanı ve Kayseri'nin etrafındaki kervansaraylar bunların en muhteşemlerindedir.

Selçuklar, yalnızca başkentlerini imar etmekle yetinmeyip, kültür eserlerini ve sosyal tesislerini Anadolu topraklarına serpiştirmişlerdir. Bu da Selçukların en belirgin karakteristik niteliklerinden birisini teşkil eder. Bu suretle de, Hititler tarafından yaratılan ve onlar tarih sahnesinden çekildikten sonra, uzun yıllar unutilan, Anadolu'nun uygarlık ve kültür meşaleleri, Selçuk Türklerinin eliyle tekrar ışık vermeye başladı. Belki bu kültür ve uygarlığın yerleşmesinde, Anadolu'daki kalıntıların etkili olduğunu söyleyenler çıkabilir. Ancak, kesin olan bir şey vardır ki, o da Anadolu'nun altın çağına tekrar kavuşması, Malazgirt fatihleriyle onların torunları Selçuk Türklerinin eseri olduğudur.

1176 yılında, Sultan II. Kılıç Arslan'ın ordusu, Eğridir Gölü'nün kuzeyinde Miryokefalon (Gelendost) mevkiinde, Bizans İmparatoru Emanuel'in ordusunu ağır bir yenilgiye uğratmıştı⁵. Bu zafer, Anadolu Selçuk Devleti'nin gücünün zirvesine çıkması sonucunu doğurmuş, sınırlarının Bizans'a karşı emniyetini sağlamış ve Anadolu'nun politik bakımdan da altın çağını yeniden açmıştır. Zaferden kısa bir zaman sonra, Anadolu'daki müstakil beyliklerden, Danişmendlerden, Erzurum'daki Selçuklar ve Erzincan'daki Mengüçler Konya'ya bağlandılar. 13. yüzyılın ilk 10 yılındaki zaman içinde, Akdenizin önemli ticaret merkezlerinden olan Antalya ile Alanya da Selçuk topraklarına katıldı. Özellikle, o zamanlar Antalya'da yapılan gemi inşaat tezgahları ile sahil muhafaza tesisleri hâlâ bugün bile görünür durumdadırlar. Sultan I. Alaeddin Keykubad Anadolu ile İtalya arasındaki deniz ticaretinin emniyetini sağlamak için 1225 yılında Kızıl Kule'yi yaptırmıştır. Konya'da yaptırdığı kendi adını taşıyan camiin

⁵ Bizans İmparatoru Emanuel, Malazgirt zaferinden 105 yıl sonra, Türkleri kesin olarak Anadolu'dan atmak amacıyla büyük bir ordu hazırlamıştı. O tarihlerde, Avrupa Hıristiyan devletlerinin en güçlü ordusuna sahip olan Emanuel, ordusunu ayrıca Sırlar, Macarlar, İtalyanlar, Fransızlar ile takviye etmişti. 1176 tarihinde yürüyüşe geçen Emanuel'i Kılıç Arslan Miryokefalon (Gelendost) mevkiinde karşıladı ve ağır bir yenilgiye uğrattı. Gerek Türklerin, gerek Bizanslıların kaderleri üzerinde son derece büyük rol oynayan Malazgirt ve Miryokefalon savaşlarında, talih Türklere gülmüştür. Her iki savaş öncesinde Alp Arslan ve Kılıç Arslan barış istemişler, fakat bu istekleri Diogenes ve Emanuel tarafından kabul edilmemiştir. Alp Arslan Malazgirt ve Anadolu'nun kapısını Türklere açmış, Kılıç Arslan Miryokefalon'da Anadolu'nun "ebedi Türkiye" olmasını sağlamıştır. Bu oluşa, Bizans'ın entrikaları, Ortodoks Kilisesi'nin oyunları ve papaların düzenledikleri haclı seferleri engel olamamıştır.

yapımına 1219'da başlanmış 1236'da bitirilmiştir. Bu büyük cami hükümdar sülalesi için türbeler külliyyatını da ihtiva etmektedir.

Miryokefalon zaferinin üzerinden 67 yıl geçtikten sonra, Anadolu Selçuklarının ihtişamı sona eriyordu. Moğollar, Önasya'nın kültür yaratıcısı olan Selçuk Türklerinin, ordusunu 26 Haziran 1243 tarihinde Sivas'ın kuzeydoğusundaki Köseadağ mevkiinde yenmişlerdi. Ancak, bu yenilgi Selçuk Türklerinin sonu olmadı. Gerçi, Selçuk Devleti politik bakımdan Moğollara bağlı bir duruma düştü. Fakat Selçuklar, beylikleri birbirine karşı⁶ kullanmak suretiyle, onların parçalanmadan kurtuluşlarını sağlamak basiretini gösterdiler. Diğer taraftan bir felaket sayılacak bu durum dahi Selçukların imar ve kültür faaliyetlerini durduramadı. Nitekim birçok muhteşem eser Köseadağ yenilgisinden sonra yapılmıştır. Bunlar arasında, özellikle, Konya'daki İnce Minare Medresesi'ni, Büyük Karatay Medresesi'ni, Sahip Ata Camii'ni, Kayseri'deki Sahibiye Medresesi'ni, Amasya'daki Gök Medrese'yi, Sivas'taki Çifte Minare ve Gök Medrese'yi sayabiliriz.

Bütün bu imar ve kültür hareketlerinin devamına rağmen, Konya Selçuklarının altın çağının sona erdiği ve kurdukları devletin politik bakımdan yok olduğu bir gerçektir. Ancak, önemli olan nokta, bu politik yok oluşun dahi, Selçuk Türklerinin dünya tarihine vurmuş oldukları damganın silinmesi sonucunu doğurmamış olmasıdır. Moğolların yüzeydeki görünen egemenliklerine rağmen, Anadolu'da Selçukların başlattıkları kültür ve uygarlık hareketleri ve köke inmiş bulunan Türkleştirme faaliyetleri durmadan devam etti. 13. yüzyılın son yarısında, özellikle 13. yüzyılı 14. yüzyıla bağlayan tarihlerde, Anadolu'nun şurasında veya burasında, bağımsız Türk beylikleri tarih sahnesinde görünmeye başlamışlardır. Karamanoğullarının öncülüğünü yaptığı bu hareketi Candaroğulları, İsfandiyoğulları, Aydınöğulları, Karasioğulları, Saruhanöğulları ve daha birçok diğer beylikler izledi.

Anadolu'da Selçuk Türklerinin kurduğu devletin, tarih sahnesinden çekilmesinden hemen sonra, bu beyliklerin meydana çıkması, Anadolu'daki Türkleştirmenin köklerinin ne kadar derinliğe inmiş olduğunu gösteren en güçlü delildir. Başlatılmış olan imar ve kültür hareketlerinin, küçük çapta dahi olsa, bu beylikler tarafından devam ettirilmiş olması, Selçuk Türklerinin bu alanda attıkları tohumların filizlenmeye devam ettiğini göstermesi bakımından son derece önemlidir. Karamanoğulları, Konya,

⁶ "Koz olarak" kelimeleri eklenmelidir.

Karaman ve Niğde'de, Selçukların sanat ve kültür geleneklerine sadık kalarak çok değerli eserler meydana getirmişlerdir. Batıda Aydınoğullarının bıraktıkları eserler son derece değerlidir. Özellikle Efes'e yakın Selçuk kasabasındaki bugün bile hayranlığımızı toplayan İsa Bey Camii'ni sayabiliriz. Buraya 50 kilometre ötede Birgi köyündeki gözalıcı eserler de o devre aittir.

Yine o zamanlar yapılıp da, bugüne kadar ayakta kalabilen Bergama'daki bir tek minare bile, 14. yüzyılda bu imar ve kültür hareketlerinin durmadan devam ettiğini ispat etmeye yeterlidir.

Osmanlılar 1300 yıllarında, Anadolu'nun kuzeybatısında, avuç içi kadar bir toprak parçasına sahip bir uçbeyliği idiler. 14. yüzyılın ortalarında başlattıkları fetih hareketleri durmadı, son derece hızla gelişti. 14. yüzyılın sonlarında Anadolu'da fiilen, Osmanlılardan başka, bağımsız Türk beyliği kalmamıştı. 1390 yıllarında başlayan ve akın üzerine akınlarla süren 10 yıl gibi kısa bir zaman içinde, Konya-Kayseri-Amasya-Tokat-Sivas ve daha birçok diğer Selçuk kültür merkezleri birer birer Osmanoğullarının eline düşmüştür.

Moğol Timur'un, 20 Haziran 1402 tarihinde, Ankara civarında, Osmanlı ordusunu imha derecesinde bir yenilgiye uğratması üzerine, bu beylikler tekrar meydana çıktılar ve Moğollara tabi oldular. Moğollar çekildikten sonra da bağımsızlıklarını ilân ettiler. Önceleri, ölmüş sayılan, Osmanlılar, silkinerek ayağa kalktılar ve ikinci defa, daha büyük bir hızla ve kesin olarak bütün Anadolu'yu egemenlikleri altına aldılar. 1453 yılının 29 Mayıs'ında, Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un fethini gerçekleştirdi.

16. yüzyılda, güçlerinin en yüksek basamağına çıkan Osmanlılar üç kıtada önemli topraklara sahip oldular. Yalnız topraklarının genişliğiyle değil, halkaları son derece sağlam olan bir organizasyon zincirine sahip bulunmaları sebebiyle, zaman zaman dünyanın en kudretli devleti durumuna gelen Osmanlılar, etraflarına korku ile karışık bir hürmet telkin ediyorlardı. Ancak, Osmanlılar bu olağanüstü başarılarına ve politik potansiyellerine rağmen, bir noktada, Selçukların cihan tarihi önünde elde ettikleri sonuca varmamışlardır. Üç kıtadaki geniş topraklarını bir tarafa bıraksak dahi, Osmanlılar yüzlerce yıl egemen oldukları yarıbaşlarındaki Balkanları bile, içten ve kökten Türkleştirerek, Anadolu'da olduğu gibi, bir vatan parçası yaratmaya muvaffak olamamışlardır⁷.

⁷ Osmanlılar, Anadolu'daki kadar başarılı olmasa bile Balkanları da Türkleştirmeyi başarmışlar ancak, genel olarak batıların, özel olarak Balkan uluslarının Türklere karşı besledikleri aşırı kin ve düşmanlık nedeniyle bölgedeki Türk unsuru büyük ölçüde azalmıştır.

Birinci Dünya Savaşı sonunda, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışı sırasında, Anadolu'ya dayanmak mecburiyetinin duyulması bir tesadüf eseri değildir. Son yüzyıllarda tamamıyla ihmale uğramış olan Anadolu, Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliği altında, 1919-1922 yılları arasında, Kurtuluş Savaşını başarıyla sona erdirmiş ve Ankara da modern Türkiye'nin başkenti olmuştur. O zamandan beri, Türk yurdunun Anadolu olduğu şuuru altında bütünleşilmiştir. Selçuk Türklerinin politik ve kültür merkezi olan Konya'dan 250 kilometre uzaklıkta bulunan ve Anadolu'nun ortasında olan Ankara'nın, Atatürk tarafından Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olarak seçilmesi de, bir tesadüfe bağlanamaz.

Şimdi konuyu, bir daha kısaca toparlayalım:

26 Ağustos 1071'de Malazgirt'te kazanılan Türk zaferi sonucu kurulan Selçuk devleti, Anadolu'da yeni bir imar ve kültür devri yaratmıştır. Anadolu'da, bu tarihlerden yüzlerce veya binlerce yıl önce, bu çeşitten uygarlıkların var olduğunu ileri sürerek, Selçuk Türklerinin başarılarının gölgeye itilmesi için, hiç de çaba harcamaya gerek yoktur.

Herşey bir tarafa, büyük Hitit devleti, tarih sahnesinden çekildikten sonra, iz bırakarak geçip giden uygarlıklardan hiçbirisinin sahibi, Selçuk Türkleri kadar Anadolu ile haşır neşir olmamışlar ve ona Hititler devrindeki altın çağını bir daha yaşatmamışlardır.

Anadolu'nun "ebedi Türk yurdu" olması, burasını fetheden Selçuk Türklerinin engin kültürleri, geniş toleransları, büyük bir inandırıcı ve sürükleyici güçleri karşısında, yerli halkın Türk dilini, Türk dinini ve Türk ülküsünü benimsemesi sonucunda meydana gelmiştir.

Ancak, daha önce de söylediğimiz gibi, tarihin bir mucize saydığı bu oluşun, daha önceleri veya daha sonraları, Türkler tarafından fethedilen topraklardan hiçbirinde gerçekleştirilememiş olması, önemini ortaya koymaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin bugünkü sağlam durumunu ve halkının tekvücut oluşunun çekirdeğini ve temelini, Selçuk Türklerinin kendi devirlerinde Anadolu'ya vurdukları mührün sağlamlığında aramak gerekir.

